

Kapitel 6

Att ge respons

Therése Granwald

Inledning

Detta kapitel handlar om vad respons är, hur den kan ges och hur lärare kan arbeta med respons på studenters texter. Det tar även upp hur lärare kan uppmuntra studenterna till att själva utbyta respons sinsemellan.

Respons – ett svar och en växelsång

Ordet 'respons' härstammar från latinets 'responsum' vilket betyder svar eller liturgisk växelsång. Just växelsång kan ses som en metafor för ett väl fungerande responsmöte där skribenten skriver och respondenten (lärare eller medstudent) svarar. Respondenten svarar med både svar och frågor och försöker visa den bild och den känsla som texten ger. Respondenten berättar vad som fungerar bra i texten och vad som fungerar mindre bra – och förklarar varför. Respondenten håller upp en spegel i vilken texten kan få syn på sig själv och ger också sin egen och ämnets spegling av texten. Respondenten sätter in texten i ett kommunikativt sammanhang med det enda syftet att utveckla texten och skribentens skrivande.

Till skillnad från kritiken vänder sig responsen till en text under arbete, inte till ett färdigt alster. Där kritik syftar till att ge ett värderande omdöme på en färdig text ger responsen istället ett svar som syftar till fortsatt utveckling.

Skriftlig och muntlig respons

Den respons läraren ger till sina studenter kan vara skriftlig, muntlig eller både och. Den ideala responsen är såväl skriftligt som muntlig. När läraren läser har han eller hon en penna i handen och gör löpande anteckningar i texten. Under den första genomläsningen antecknar läraren spontana intryck av texten. Därefter återvänder läraren till dessa och försöker sätta ord på sina intryck: Varför upplever jag denna formulering som särskilt lyckad? Varför "flyter" läsningen bra i detta avsnitt? Varför känns texten "rörig" just här? Varför tappar jag tråden? Till sin hjälp kan läraren ha frågorna som är kopplade till språksituationen och texttriangeln som presenteras nedan. När läraren sedan träffar studenten för att ge respons är det viktigt att responsen löpande förklarar intrycken utifrån ett "därför" – "jag anser det här därför att ...", och att responsen genomgående hålls nära texten – "låt mig ge ett exempel på en särskilt tydlig formulering i din text ...".

Det är betydelsefullt att lyfta fram såväl positiva som kritiska synpunkter och att undvika värdeomdömen som inte kopplas till exempel i texten. Det är bättre att istället försöka få skribenten själv att förstå hur han eller hon har arbetat, vilken effekt detta har på texten samt hur han eller hon kan vidareutveckla sin text. Läraren får gärna anknyta till andra goda exempel som med fördel hämtas från tidigare studenters arbeten eller andra akademiska texter av god kvalitet. Det går inte att överskatta vikten av att presentera goda exempel och visa för studenten vad som är en "bra" text eller formulering och förklara varför.

Varför ska man då undvika värdeomdömen? Värdeomdömen är ofta inte särskilt konstruktiva. Att få höra att ens text är bra är visserligen bekräftande och stärkande för självkänslan, vilket i sig är viktigt, men utan ett efterföljande ”för att” blir responsen snarare kritik, ett omdöme som det inte går att använda som underlag för att utveckla texten.

Språksituationen

Att bestämma de olika faktorerna i språksituationen – syfte, avsändare, mottagare, texttyp och kanal – är grunden för allt skrivande. Frågorna nedan är tänkta att användas som en utgångspunkt när läraren förbereder och ger sin respons på en students text. Frågorna kan appliceras under hela skrivprocessen, oavsett om studenten befinner sig i för-, skriv- eller efterstadiet (se kapitel 1). Ju längre studenten har kommit i sin skrivprocess – ju närmare studenten är det färdiga resultatet – desto mer kan läraren i sin respons fokusera på textens språkliga utformning. Responsen ska alltid anpassas utifrån var i processen studenten befinner sig; i början av processen är frågor som rör syfte, sändare och mottagare särskilt viktiga och ju närmare sluttexten studenten kommer desto viktigare blir responsen på textens språkliga utformning och hur väl texten är anpassad till den avsedda texttypen.

Syfte

Utgå från följande frågor:

1. Är textens syfte klart och tydligt formulerat?
2. Är textens syfte klart och tydligt avgränsat?
3. Är textens syfte genomgående eller förändras det genom texten, i så fall hur?

Sändare

Utgå från följande frågor:

1. Hur gör sig textens sändare synlig i texten? Framträder sändaren till exempel som en subjektiv tyckare?
2. Gömmer sig sändaren bakom generaliseringar, som till exempel genom ordet ”man”?
3. Har sändaren i sin strävan efter att vara objektiv blivit totalt osynlig och vilken effekt ger detta i texten?
4. Är ”medsändarna” tydliga i texten, det vill säga är källhänvisningar tydliga och korrekta?
5. Blir sändaren ibland subjektiv eller personlig i sitt språk, till exempel vad gäller ordval?
6. Har sändaren förstått sin roll som skribent och anpassat sitt språk och sin stil efter rollen?

Mottagare

Utgå från följande frågor:

1. Vem är textens mottagare? Är det en specifik grupp läsare eller en bred allmänhet?
2. Vilka förkunskaper har mottagaren?
3. Hur ska mottagaren använda texten?
4. Hur tror du att mottagaren påverkas av texten?
5. Är texten anpassad för den tänka målgruppen?

Texttyp

Utgå från följande frågor:

1. Uppfyller texten förutsättningarna för sin texttyp? Varför/varför inte?
2. Koppla responsen till textens alla nivåer; Hur förväntas dispositionen se ut i en text av denna texttyp? Finns det delar som saknas? Håller texten en lämplig stilmnivå? Varför passar inte detta ordval in i den tänkta texttypen?

Kanal

Utgå från följande frågor:

1. Hur är texten anpassad efter den tänkta publiceringskanalen?
2. Uppfyller texten kraven för publicering i denna kanal?

Grundförutsättningar för det goda responsmötet

Man lär sig att skriva genom att skriva, läsa och ge respons. Genom att skapa förutsättningar för studenterna att ge inbördes textrespons under hela skrivprocessen gör du både dem och dig själv som lärare en stor tjänst. Som lärare kan man delta i en del av studenternas responsmöten men också låta studenterna ha ”lärarlösa” responstillfällen. Din roll som lärare under responsmötena är att vara samtalsledare, moderator och bollplank. Nedan presenteras grundläggande förutsättningar för det goda responsmötet:

1) Förbered responsmötet

Studenterna behöver komma väl förberedda till responsmötet. För att underlätta detta kan läraren ge studenterna en responsmall att arbeta utifrån. Responsmallen kan till exempel utgöras av frågorna i skrivsituationen (se ovan eller kapitel 7). Om det är många studenter eller långa texter kan man koncentrera responsen till aktuella områden.

2) Kommentera skriftligt

Studenterna ska läsa igenom texten minst två gånger och göra anteckningar efterhand som de läser och ta med sig sina anteckningar till responsmötet. Uppmana studenterna att alltid läsa texten de ska ge respons på från en utskrift om det är möjligt (vi läser mer noggrant från papper än från skärm).

3) Var konkret

Responsen ska utgå från texten och inte från den som har skrivit den. Responsen ska hållas nära texten och hela tiden knyts till den med konkreta exempel. Om det behövs kan läraren be respondenten att återknyta till texten genom att be om konkreta exempel hämtade ur den aktuella texten.

4) Koncentrera kommentarerna

Respondenten ska hålla sig till texten och inte komma på avvägar in i personliga reflektioner, minnen, anekdoter eller åsikter. Om respondenten inte håller sig till texten kan läraren avbryta och återknyta till texten.

5) Kommentera texten utifrån språksituationen

Respons som gäller formalia sparas till sist och kan gärna ges som en skriftlig kommentar direkt till skribenten. Att lägga tid på att muntligt gå igenom slarvfel, interpunktion eller mindre språkmissar är inte konstruktivt.

6) Visa respekt för texter och personer

Responser ska präglas av ömsesidig respekt. Betona att alla sitter i samma båt och att de ska hjälpas åt. Betona att det inte rör sig om värdeomdömen eller kritik utan om att beskriva vad man har sett, känt och lärt sig under läsningen. På så vis blir responsen konstruktiv.

7) Låt alla komma till tals

Det är inte helt lätt att skapa en god samtalsmiljö. Skrivandet är något personligt och det är lätt att studenter tar responskommentarer på texten som kommentarer på "sig själv". Arbeta därför medvetet på att skapa ett gott och respektfullt klimat genom att ge tydliga ramar för hur responsmötet ska gå till (tid, plats, talarordning, vad man ska tala om, responsmall m.m.).

Låt alla tala till punkt och spara skribentens frågor till sist. Den som får respons ska lyssna och ta till sig av de kommentarer som han eller hon får utan att gå i försvarsställning. Ofta får studenten då inte bara svar på sina egna frågor utan får också veta nya saker om sin text som han eller hon själv inte har uppmärksammat.

8) Sammanfatta och utvärdera responsmötet

Låt studenterna avrunda responsmötena med att gemensamt anteckna hur mötet avlöpt. Vad diskuterade de? Vad lärde de sig? Vad ska de ta reda på till nästa gång?

Texttriangeln

Språket kan delas upp i flera olika nivåer; från fonetisk nivå till textnivå. När du som lärare läser och ger respons är det bra om du kan ge exempel på hur språket fungerar på alla olika nivåer i texten, se nästa sida för modell.

Textnivå/Komposition

På textnivån kan man ge respons på textens hela komposition. Se närmare på textbindning, styckeindelning, disposition, intertextualitet (det vill säga hur texten samspelar med andra texter) samt hur texten är anpassad till kraven på den avsedda texttypen.

Syntaktisk nivå

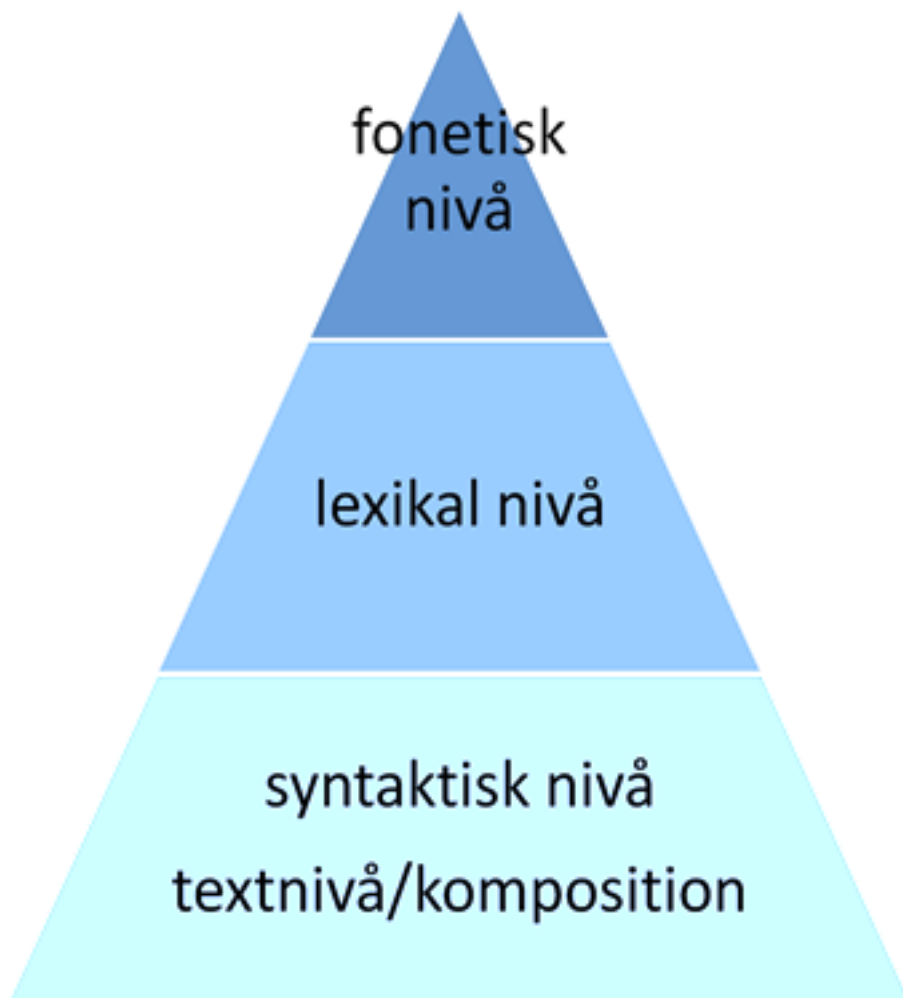
På den syntaktiska nivån kan man ge respons på frasernas och meningarnas uppbyggnad. Se närmare på meningslängd, höger- eller vänstertyngd, satsförkortningar, ofullständiga satser och passiveringar (läs mer om detta i kapitel 7). Ge respons på hur frasernas och meningarnas uppbyggnad påverkar texten.

Lexikal nivå

På den lexikala nivån kan man ge respons på textens "lexikon", det vill säga ordvalet. Se närmare på ordens betydelser, svårighetsgrad, längd, härkomst, bruklighet, stilvalör, perspektiv, frekvens, ordklass och form. Ge respons på hur ordvalet påverkar texten.

Fonetisk nivå

På den fonetiska nivån kan man ge respons på språkets rytm och klang. Använder skribenten allitterationer, assonanser eller rim? Hur fungerar i så fall det? Hur har skribenten använt interpunktion? Hur påverkar interpunktionen textens rytm och läsbarhet?

Sammanfattning

Det är skillnad på kritik och respons. Respons ges på en text som ska fortsätta att utvecklas och syftet med responsen är att hjälpa texten att på ett konstruktivt sätt uppnå sin fulla potential. Kritik är ett värdeomdöme som man ger på en färdig produkt. För att ge konstruktiv respons ska man så långt det går visa med tydliga exempel hämtade från texten och undvika att ge värdeomdömen.

Tänk på skribenten när du ger respons, hur han eller hon kan arbeta vidare med sin text utifrån dina kommentarer. Till din hjälp kan du ha en mall baserad på frågorna i språksituationen ovan eller texttriangeln som beskriver de olika delarna i en text. Anpassa din respons utifrån var i skrivprocessen skribenten befinner sig. Hjälpt studenterna att själva skapa responsgrupper – att ge och få respons utvecklar studenterna som skribenter.

Referenser och förslag på vidare läsning

Dysthe, Olga; Hertzberg, Frøydis & Løkensgard Hoel, Torlaug (2002). *Skriva för att lära*. Lund: Studentlitteratur.

Løkensgard Hoel, Torlaug & Andersson, Mikael (2001). *Skriva och samtala*. Lund: Studentlitteratur.